

Tatiana Bajuk Senčar In Miha Kozorog

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610505501_07

SKLEP

Antropologija mej in bogato intelektualno izročilo v etnologiji in antropologiji, na katero se opirajo raziskave mej, omogočata pomembne uvide v to, kako meje in prakse, povezane z mejami, oblikujejo vsakdanje življenje. Knjiga bralcem ponuja temeljni uvod v antropologijo mej in predstavlja sodobni primer slovenskega obmejnega območja. Prva poglavja zarišejo glavne smeri raziskovanja, ki so vplivale na antropološke raziskave mej, raziskave mej na izbranih obmejnih območjih in sodobne probleme, ki oblikujejo antropološke raziskave v interdisciplinarnem polju raziskav mej (angl. *border studies*). Drugi del knjige je namenjen predstavitvi raznoterih aspektov slovensko-madžarske meje na Goričkem. Poglavja razgrinjajo temeljno razumevanje načinov, kako so se meje in mejni režimi spreminjali v zadnjem stoletju, kako so te spremembe na različne načine vplivale na obmejno območje in kako akterji meje doživljajo in se odzivajo nanje z množico lastnih, z mejo povezanih praks.

Ta meja na več načinov pritrjuje frazi, da so evropske meje v nenehnem spreminjanju. Kakor pokažeta Katalin Munda Hirnök in Ingrid Slavec Gradišnik, je bilo to območje v zadnjem stoletju deležno številnih, celo surovih sprememb, ki so jih akterji na obeh straneh meje doživljali in se jih spominjali na raznovrstne načine ter s tem ustvarjali posebno mejno dinamiko, ki je sooblikovala njihovo dnevno življenje. Tatiana Bajuk Senčar in Miha Kozorog osredinjata svoji analizi na sodobne probleme, ki jih uokvirja sedanja mejni režim, posebej tiste, ki poudarjajo podobo Evrope kot

»Evropo brez mej«. Prva z izkustvene perspektive različnih skupin akterjev ob meji preučí čezmejne programe EU in pobude, ki so namenjeni krepitvi takšne podobe Evrope. Kozorogova raziskava obravnava načine, kako kmetje in drugi akterji ob meji doživljajo in opisujejo čezmejno gibanje živali – gibanje, ki ga spodbujata obmejna krajina in odstranitev skoraj neprehodnega mejnega režima.

Antropološke raziskave mej prispevajo k razumevanju, da so meje in ločnice integralni del vsakdanjega življenja in načina, kako družbeni akterji doživljajo svet. Ta aksiom se ne spreminja, čeprav so ekonomske, politične, tehnološke idr. spremembe v zadnji polovici stoletja obsežno prispevale, da je svet videti bolj povezan. Možica tokov tke raznotere vezi, preoblikuje razmerja v času in prostoru, da se zdi, da so meje in ločnice postale brezpredmetne. Vendar so številni izvedenci za meje opozorili, da takšni procesi globalizacije in deteritorializacije ne odstranjujejo mej. To dokazujeta rastoče število držav in njihova vloga v vzdrževanju državne teritorialnosti z mejami. Podobno številni specialisti za raziskave evropskih mej menijo, da procesi odmejevanja in ponovnega razmejevanja predstavljajo »trajno dvojnost v EU« (Yndigegn 2011), da prvih ni brez drugih. Procesu razmejevanja – bodisi postavljanja, krepitve, kršenja, demontiranja, preseganja, priklicevanja ali kapitaliziranja mej – so stalnica družbenega življenja, čeprav se meje in mejni režimi le od časa do časa menjajo in spreminjajo. Razumevanje mej in razmejevalnih procesov ter njihovega družbenega pomena na podlagi terenskih raziskav je lahko produktivno izhodišče, ko preučujemo razmere, za katere so značilni skrajni mejni režimi in prakse, kakor na primer med koronavirusno pandemijo.

Kakor je bilo omenjeno v uvodu, leto 2020 ne bo ostalo v spominu le kot čas izbruha koronavirusne pandemije, temveč tudi leto, ko je vpliv mej in mejnih praks opazno narasel. Posledice uvedbe in prilagajanja različnih mejnih režimov več valovom okužb s covidom-19 so še v teku. Nenehno postavljanje, utrjevanje in sproščanje vrste mej je na vsakdanje življenje vplivalo v tolikšni meri, da je težko določiti kak vidik družbenega življenja, ki se ga meje ne bi dotaknile. Različne stopnje karantene, uveljavljene po svetu, so vplivale celo na vzorce selitev živali in ravni izpustov ogljikovega dioksida, prebivalci številnih mest, trpeči zaradi kroničnega

onesnaženja kot posledice čezmejnega dnevnega prometa, so naposled lahko videli nebo. Drugi so presenečeno opazili, kako so se v času splošnega zaprtja v navidez zapuščenih mestih pojavile različne živalske vrste. Dolga zgodovina antropološkega raziskovanja kulturnih, zgodovinskih in okoljskih posebnosti ob mejah ter procesov označevanja, krepitve, opuščanja in prečkanja mej daje trdno podlago za terenske in celostne preučitve vzajemno povezanih mejnih procesov, ki jih povzročijo tak dogodek. Poleg tega lahko celovit pristop obravnava in zaobjame druge ravni razmejevanja – posebej v zvezi z globalnimi, čezmejnimi političnimi procesi – ter prispeva uvide, kako so te ravni povezane, sovisne in vzajemno konstitutivne. V tej zvezi lahko omenimo nedavni dogodek, Brexit, ki je bil deležen pozornosti številnih antropologov.¹

Naslednji pomemben prispevek antropoloških analiz mej je v dolgotrajni pozornosti na obmejne lokalne skupnosti in kulturo ter v nedavnem poudarku raziskav mej kot izrazu državne moči in državne teritorialnosti. Večplastni pristop, ki dejansko povezuje prakse in izkušnje (pretežno lokalnih) družbenih akterjev in skupnosti v izdelovanje meje, prispeva širok pogled na niz praks in procesov, ki zaznamujejo dnevno življenje na skoraj vsakem obmejnem območju. Tak pristop je posebej pomemben v primeru evropskih mej, katerih raziskave so vodili politologi, njihov pristop k procesom razmejevanja in odmejevanja pa je pogosto omejen na pogled od zgoraj navzdol in osredinjen na sovplivanje nadnacionalnih, državnih in lokalnih zastopnikov države in državnih agencij. Ta prispevek je pomemben, vendar se le malo posveča oziroma si le omejeno prizadeva ugotoviti, kako skupnosti in družbeni akterji dnevno živijo s stvarnostjo mej. Namesto tega antropologija mej, za katero je značilen poudarek, kako meje oblikujejo, se o njih pogajajo in jih vidijo od spodaj navzgor, preučuje sovisnosti med državo in drugimi akterji meje s posebnim zanimanjem za lokalne posebnosti obravnavanega obmejnega območja in državo kot akterjem meje v vsakdanjiku ljudi. Takšen pristop je uporaben za analizo sodobnih, z mejami povezanih projektov in procesov, tudi na mejah Slovenije. Primer je skupno gostiteljstvo Evropske prestolnice kulture obmejnih mest Nove Gorice (Slovenija) in Gorice (Italija) v letu 2025. Program mest (“Go!Borderless”) izraža

načine, kako lokalne skupnosti načrtujejo preseganje meje, da bi okrepile vezi med mestoma.²

Kakor je omenjeno v uvodu, sta antropologa Thomas M. Wilson in Hastings Donnan (2012) menila, da so nekatera vprašanja in problemi vidnejši ali izrazitejši na meji kakor drugod, vključno z migracijami, varnostjo in trgovanjem, če omenimo le te. Skladno s tem premislekom bi mogli reči, da lahko antropološke raziskave ob mejah in na obmejnih območjih služijo kot leča za izostritev pogledov, ki prispevajo k širšim razpravam v antropologiji. Eno takšnih vprašanj je omenjeno v prejšnjem odstavku: razvijajoče se sovisnosti med rastočimi ravnmi globalne povezanosti in prizemljenostjo družbene izkušnje. Ta problem, ki je eden temeljnih kamnov sodobnih raziskav mej, govori o vprašanjih, ki so v osrčju širših interdisciplinarnih razprav. Te vključujejo glokalizacijo kot dialektiko med globalnim in lokalnim (npr. Hannerz 1990, 1996; Robertson 1994, 1995) kakor tudi ekologijo, ki poudarja rastočo povezanost na planetarni ravni in (trans)lokalne ekološke aktivnosti – vključno z razmejevanjem – kot odgovorno dejanje (npr. French 2000; Fall 2011; Smart in Smart 2012). Analitične in empirične razprave o mejah lahko delujejo kot pomembno prizorišče za raziskovanje medigre globalnega in lokalnega kot integralnega vidika družbenega življenja in njegovega razvoja v primežu rastočih razsežnosti globalne sovisnosti in povezanosti.

Naslednje pomembno polje raziskav, h kateremu lahko prispevajo spoznanja raziskav mej, je antropologija države. To je kompleksen in zgodovinsko zahteven predmet antropoloških raziskav, ker se državna avtoriteta lahko kaže v zelo raznoterih in ambivalentnih oblikah (Abrams 1988) in ker je mogoče državo obravnavati kot abstraktno realnost, institucijo, obliko vladanja ali celo kulturno formacijo. Eden od prispevkov antropoloških raziskav mej – kakor tudi mejnih režimov, ki jih vzdržujejo (Heyman 1995) – se osredinja na meje kot izraz državne moči. Država lahko svojo moč na mejah izrazi na več načinov, najučinkoviteje s fizično demarkacijo državnega ozemlja in sredstvi nadzorovanja čezmejnega gibanja. Raziskovanje mej in državnih akterjev je pomembno očišče za analizo državne moči in njenega delovanja na meji, kar prispeva k boljšemu razumevanju države, njenega vpliva na vsakdanje življenje

in predstave o državi, ki jih imajo različno pozicionirani državljani oziroma akterji. Tako raziskovanje mej dopolnjuje raziskave države z njenih obrobij (npr. Asad 2004; Das in Pool 2004).

In naposled: poglobljene raziskave preučevalcev mej v praksi prinašajo pomembna spoznanja o obliki in funkciji mej in ločnic v vsakdanjem življenju ter kako so te bodisi označevalke ali katalizatorke različnih sistemov kategorizacije in razlik. Kakor je predstavljeno v poglavjih v tej knjigi, so meje kot predmet raziskave razumljene na številne in raznotere načine: kot prazni prostori ali prednje meje (angl. *frontiers*), kot geografske ovire, družbeni označevalci, državne formacije, družbeni procesi, ekonomski sistemi, diskurzivne oblike – če naštejemo le nekaj njihovih manifestacij. V večini primerov lahko na enem obmejnem območju opazimo prekrivanje niza omenjenih formacij. Živahne razprave med raziskovalci mej o konceptih in nastajanju mej se zgoščajo v razumevanju, ki priča o razčlenjeni in raznoteri razsežnosti mej kot konceptov, materialnih oblik in procesov (gl. npr. Green 2018). Takšne razprave pomembno osvetljujejo naravo in oblikovanje kategorij razločkov ter prispevajo kompleksno in iztanjšano razumevanje značaja mej kot temeljne razsežnosti družbenega življenja.